

Krzysztof Nowiński

"Ochrona zabytków w państwowych przedsiębiorstwach gospodarki rolnej" - wystawa w Warszawie

Ochrona Zabytków 31/1 (120), 83-84

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

niem i wykreśleniem planów obiektów oraz planów sytuacyjnych. Ponadto wykonano do wymienionych kart 957 zdjęć oraz 818 zdjęć obiektów nie ujętych w ewidencji. Dla porównania, dotychczasowy stan ewidencji na tym terenie wynosił 68 tzw. kart zielonych. Zestawienie to jest wymowne i potwierdzające celowość stosowania takiej właśnie formy pracy przy

ewidencji zabytków w terenie, tym bardziej że w ostatnim okresie zaczęły występować trudności ze znalezieniem chętnych i kompetentnych osób do wykonania kart ewidencyjnych; ich brak dotkliwie odczuwają przede wszystkim nowe województwa.

Mając na uwadze te i inne względy natury ekonomicznej, Ośrodek Dokumentacji Za-

bytków zamierza każdego roku organizować podobnego typu studenckie obozy szkoleniowe na terenach, gdzie dotychczasowy stan ewidencji jest niewystarczający i gdzie nie ma odpowiedniej kadry do jej wykonania.

Jerzy Kalicki

NARADA EKSPERTÓW UNESCO-ICOMOS W WARSZAWIE

W dniach 26—28 września 1977 r. odbyła się w Warszawie, w siedzibie Stowarzyszenia Historyków Sztuki, narada ekspertów UNESCO-ICOMOS na temat udoskonalenia i ewentualnej koordynacji systemów ewidencji zabytków nieruchomych, zespołów urbanistycznych i miejsc historycznych. Gospodarzem narady był Polski Komitet Narodowy ICOMOS oraz Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki. W obradach wzięli udział delegaci państw-sygnatariuszy KBWE w Helsinkach z Czechosłowacji, Finlandii, Francji, Kanady, Polski, Stanów Zjednoczonych, Węgier, Wielkiej Brytanii, Włoch i Związku Radzieckiego, a ponadto przedstawiciele UNESCO i ICOMOS. Przewodniczącym obrad został wybrany dr hab. Krzysztof Pawłowski.

Zastępca Sekretarza Generalnego ICOMOS, Anna Webster-Smith, przedstawiła raport sporządzony na podstawie materiałów nadesłanych przez kraje członkowskie. Raport ten zawierał omówienie problemów inwentaryzacji i metod dokumentacji oraz analizę narodowych systemów dokumentacji nieruchomości dóbr kultury (z zaakcentowaniem cech wspólnych i różnic), wykonaną na podstawie systemów stosowanych w Czechosłowacji, Finlandii, Francji, Holandii, Kanadzie, Malcie, Polsce, Stanach Zjednoczonych, Szwajcarii, Szwecji, Watykanie, Węgrzech, Wielkiej Brytanii, Włoszech i Związku Radzieckim. Przedstawione zostały możliwości ulepszenia i ewentualnej koordynacji systemów dokumentacyjnych.

Następnie uczestnicy narady referowali systemy inwentaryzacji stosowane w swoich

krajach, ilustrując niejednokrotnie wypowiedzi materiałami przykładowymi. Metody referowane przez stronę polską, w porównaniu z innymi prezentowanymi na spotkaniu, uznać można za bardzo szczegółowe. Zainteresowanie wzbudziła stosowana w Polsce dwustopniowość dokumentacji (fiszka adresowa-karta ewidencji) oraz możliwość komputeryzacji.

Z przedstawionych danych wynikało, że wiele państw ma własne, często już bardzo zaawansowane i rozbudowane systemy dokumentacyjne, natomiast ich charakter jest bardzo różny. Jest to wynikiem odmiennych na ogół potrzeb, dla których je tworzone, odmiennych metod i organizacji działania oraz środków finansowych, znajdujących się w dyspozycji instytucji wykonujących w poszczególnych krajach dokumentację. Owa duża różnorodność narodowych systemów dokumentacyjnych, a także znaczny stan zaawansowania prac uniemożliwiają ponowne opracowanie posiadanych zasobów według jednolitych założeń. Niemniej jednak wiele podstawowych danych powtarza się we wszystkich systemach dokumentacyjnych. Zebrani zgodnie reprezentowali pogląd, że stworzenie wspólnego, międzynarodowego banku informacji na temat dóbr kultury jest sprawą konieczną. W tej sytuacji uznano, że choć przerabianie istniejących systemów narodowych jest niemożliwe, trzeba stworzyć międzynarodowy prosty system dokumentacyjny. System ten — operujący zunifikowaną fiszką zawierającą dane zaczerpnięte z systemów krajowych — znajdowałby się w dyspozycji ICOMOS i stanowiłby taki właśnie międzynarodowy bank informacji o zabytkach. Zawartość po-

wyższej fiszki była przedmiotem bardzo ożywionej dyskusji, w wyniku której opracowano projekt fiszki, jej wszystkie rubryki określające charakter obiektu, lokalizację, datowanie i status prawny. System ten — po zatwierdzeniu przez ICOMOS i UNESCO — będzie rozposzechniony w krajach członkowskich.

Ponadto zebrani postanowili zwrócić się do sekretariatu UNESCO z propozycją podjęcia przez tenże sekretariat przy współpracy z ICOMOS działań organizacyjnych zmierzających do opracowania wielojęzycznego słownika terminów mających zastosowanie w dokumentacji nieruchomości dóbr kultury. Wydaje się, że tego typu opracowanie powinno poprzedzić wszelkie poczynania dokumentacyjne o charakterze międzynarodowym, bowiem różnorodność znaczeń podkładanych niejednokrotnie pod ten sam termin bywa tak duża, że nie uzgodniona terminologia może stać się źródłem poważnych pomyłek, rzutując na wartość całego zbioru.

Organizatorzy narady zapewнили jej uczestnikom możliwość zapoznania się z polskimi doświadczeniami z zakresu ewidencji i dokumentacji zabytków, przygotowując wystawę (PKZ i ODZ), powielone materiały (PKZ i ODZ) oraz objazd na trasie: Warszawa—Kraków—Wieliczka—Piesko—Skala*.

Michał Gradowski

* Pełny tekst raportu z narady ekspertów będzie ogłoszony po jego zredagowaniu.

„OCHRONA ZABYTKÓW W PAŃSTWOWYCH PRZEDSIĘBIORSTWACH GOSPODARKI ROLNEJ” — WYSTAWA W WARSZAWIE

Ministerstwo Kultury i Sztuki, Stowarzyszenie Historyków Sztuki i Centralny Zarząd Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej zorganizowały w dniach 19.IX—19.X.1977 r. w warszawskim Arsenale wystawę poświęconą obiektom zabytkowym znajdującym się w użytkowaniu PPGR.

Zasługi tych przedsiębiorstw dla ochrony zabytków są ogólnie znane¹. Obecnie w ich użytkowaniu znajduje się około 350 dworów, 260 pałaców, 320 budynków mieszkalnych i gospodarczych, 170 oficyn,

100 spichlerzy, 9 zamków; oprócz tego liczne lamusy, młyny, magazyny itp. Z przeprowadzonych spisów wynika, że obiekty te pochodzą z okresu XIV—XV w. (5), XVI (51), XVII (84) oraz XVIII i XIX (1353 obiekty). Rozporządzając tak dużym zasobem zabytkowym, PPGR od wielu lat starają się zapewnić mu należyłą opiekę, realizując zasadę racjonalnego gospodarowania. Przy finansowym i fachowym poparciu Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz ścisłej współpracy PPGR z wojewódzkimi konserwatorami, zabytki nie

tracąc swoich walorów historycznych zostają przystosowane do pełnienia nowych funkcji: klubów, domów kultury, bibliotek, ośrodków wypoczynkowych, turystycznych itp.

Wystawa ukazała liczne przykłady działalności PPGR jako mecenasów zabytków. Na barwnych i czarno-białych fotografiach (z archiwów Instytutu Sztuki PAN, Ośrodka Dokumentacji Zabytków, Pracowni Konserwacji Zabytków i Centralnej Agencji Fotograficznej) przedstawiono obiekty nie tylko po przeprowadzonych

¹ Por. np. H. S t r u k o w a, *Problemy użytkowania zabytków architektury*, „Ochrona Zabytków”, nr 2,

1976, s. 116—120, gdzie o nagrodzonych w 1975 r. użytkownikach obiektów zabytkowych w czasie

pierwszego konkursu Ministerstwa Kultury i Sztuki — Generalnego Konserwatora Zabytków.

pracach remontowo-konserwatorskich, ale także ich stan przed tymi pracami. Organizatorzy sięgnęli również do źródeł ikonograficznych, pokazali przykłady dokumentacji projektowej oraz plany założeń urbanistycznych większych zespołów zabytkowych z parkami i otoczeniem. W ten sposób zaprezentowano około 90 różnych obiektów zabytkowych, m.in. pałace w Gultowach (II nagroda w konkursie na najlepszego użytkownika obiektów zabytkowych MKiS w 1975 r.) i w Czerniejewie (I nagroda w 1976 r.), oraz mniej znane, jak np. baszta z XIX w. w Krobielowicach, w której znajduje się klub-kawiarnia dla pracowników PPGR, czy dom podcieniowy z XVII w. w Jasnej, zajmowany przez Kombinat Rolny „Powieśle”, z przeznaczeniem m.in. na klub i mieszkania pracowników. Warto zwrócić

uwagę na mapę obiektów zabytkowych użytkowanych przez PPGR. Wyraźne skupienie takich zabytków występuje na obszarze Polski zachodniej i południowo-zachodniej, gdzie działają m.in. Zjednoczenia Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Opolu, Poznaniu, Gdańsku oraz Sudeckie Zjednoczenie Rolniczo-Przemysłowe we Wrocławiu. Należy dodać, że został wydany przewodnik po wystawie, dla którego przyjęto formę katalogu i który dzięki temu jest doskonałą ilustracją działalności PPGR. Ta pierwsza w naszym kraju wystawa unaoczniała wiele aspektów ochrony zabytków znajdujących się w gestii resortu rolnictwa. Przede wszystkim była doskonałym przykładem realizacji art. 1 ustawy *O ochronie dóbr kultury i o muzeach* z 15.II.1962 r., który m.in. stwierdza, że

„opieka nad zabytkami w Polsce jest obowiązkiem Państwa i powinnością obywateli”. Wystawa ukazała także współpracę resortu rolnictwa z resortem kultury, która z każdym rokiem przynosi nowe efekty w postaci odnowionych zabytków. I wreszcie zwróciła uwagę społeczeństwa na różne możliwości wykorzystania obiektów zabytkowych i ich rolę w środowisku wiejskim. Natomiast aspekt propagandowy ekspozycji — inspiracja innych instytucji do sprawowania opieki nad zabytkami — powinien zaowocować w latach przyszłych. W tym miejscu należy zachęcić te jednostki uspołecznione, które użytkują zabytki, do podobnego jak PPGR pokazania społeczeństwu swojej działalności.

Krzysztof Nowiński

KONSERWACJA ŻELIWNICH I KUTYCH ELEMENTÓW ARCHITEKTONICZNYCH — SEMINARIUM W WARSZAWIE

Seminarium zorganizowane zostało 21 października z inicjatywy dyrekcji Oddziału Warszawskiego Pracowni Konserwacji Zabytków przy udziale Społecznego Komitetu Opieki nad Starymi Powązkami i Konserwatora Zabytków M.St. Warszawy.

Poza przedstawicielami instytucji-organizatorów wzięli w nim udział zaproszeni goście z Instytutu Mechaniki Precyzyjnej w Warszawie, Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Zarządu PKZ, Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków, Ośrodka Dokumentacji Zabytków, muzeów, Towarzystwa Przyjaciół Warszawy (Szekcji Cmentarzy Zabytkowych), rzemiosła, zakładów INCO oraz prasy.

Przedmiotem seminarium było zagadnienie znalezienia sposobu zabezpieczenia zabytkowych obiektów żelaznych i żeliwnych przed niszczącym wpływem atmosfery. Gwałtownie rosnące zanieczyszczenie powietrza szkodliwymi czynnikami chemicznymi powoduje obecnie w niespotykanym dotychczas tempie destrukcję wszelkich przedmiotów metalowych. Narazone są na to przede wszystkim obiekty zabytkowe wystawione na wpływy atmosferyczne i z różnych przyczyn pozbawione bieżących zabiegów konserwujących. Metoda ręcznego zabezpieczania, tj. oczyszczania za pomocą szczotek i fosolu z rdzy oraz pokrywanie pędzlem powłokami zabezpieczającymi o znacznej grubości — nie jest już wystarczająca przede wszystkim ze względu na dużą czasochłonność. Towarzystwo Przyjaciół Warszawy — Sekcja Cmentarzy Zabytkowych, widząc ogrom potrzeb w tej sytuacji, nawiązało kontakt z Instytutem Mechaniki Precyzyjnej w Warszawie (dalej nazywanym IMP), opracowującym naukowo antykorozyjne metody dla potrzeb przemysłu. Pracownicy Instytutu w ramach pracy społecznej wykonali w 1976 i 1977 r. pierwsze próby zastosowania metod Instytutu do obiektów zabytkowych. W 1978 r., na skutek podjętych starań, popartych przez Generalnego Konserwatora Zabytków i Towarzystwo Przyjaciół Warszawy (TPW), dalsze prace nad adaptacją metod Instytutu dla potrzeb konserwatorstwa mają wejść do programu naukowego IMP.

W Instytucie przy ul. Duchnickiej 3 w Warszawie zapoznano zebranych z dokumentacją filmową prac przeprowadzonych

przez pracowników IMP przy obiektach zabytkowych (tj. płycie inskrypcyjnej, ażurowym ozdobnym ogrodzeniu i nagrobku z równie ozdobnym ażurowym krzyżem, wykonanymi z żeliwa około poł. XIX w.). Procesy technologiczne zostały pokazane w pracowniach Instytutu, a następnie uczestnicy seminarium obejrżeli *in situ* na cmentarzu ewangelicko-reformowanym w Warszawie wspomniane wyżej obiekty zabytkowe, konserwowane w IMP.

Obrazy odbywały się w siedzibie Stowarzyszenia Historyków Sztuki pod przewodnictwem dra Tadeusza Rudkowskiego (Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami), który dokonując otwarcia seminarium podkreślił wielki zakres potrzeb w dziedzinie ratowania zabytków metalowych, widoczny zwłaszcza na przykładzie obiektów znajdujących się na cmentarzach.

Referat wprowadzający, charakteryzujący zabytkowe obiekty żelazne i żeliwne, ich rolę w wyglądzie miasta wynikającą ze ściślego powiązania z architekturą (elementy dekoracyjne) i potrzeby — wygłosił dr Lech Krzyżanowski (Konserwator Zabytków M.St. Warszawy).

Dr Janusz Krause i mgr Sławomir Skiński (Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu) przedstawili w swych referatach stan badań nad problemami konserwacji zabytkowych obiektów żelaznych i żeliwnych w swojej uczelni. Referaty te dotyczyły zwłaszcza zagadnień wzmocnienia strukturalnego metalu. Dla zachowania przedmiotów, których rdzeń został zniszczony lub powierzchnia uszkodzona głęboko, konieczne staje się scalenie produktów korozji, pozwalające utrzymać ich kształt.

Po ukazaniu przez doc. Żaka profilu IMP i inicjatywy społecznych prac jego pracowników mgr Stefan Sękowski (IMP) omówił metody zabezpieczania antykorozyjnego przedmiotów żelaznych i żeliwnych, opracowane przez IMP dla przemysłu i ich adaptację dla potrzeb obiektów zabytkowych, wykonaną jako czyn społeczny przez pracowników Instytutu.

Oczyszczenie powierzchni metalu z rdzy i zanieczyszczeń osiąga się przez zastosowanie metody elektrolitycznej w wypadku

przedmiotów małych lub za pomocą metody ścierniej (tzw. piaskowania), z użyciem właściwie dobranej kruszywa lub innego materiału ściernego. Istotne znaczenie ma położenie mechaniczne powłok zabezpieczających, z których najważniejsza jest powłoka pierwsza, z cynku, grubości 0,25 mm, następna natomiast, z farby lub odpowiedniego lakieru, pozwala na dowolny dobór koloru i sposobu potraktowania powierzchni. W wypadku przedmiotów małych warstwa wierzchnia może być specjalnie zgrzewana, co zwiększa jej trwałość.

System IMP umożliwił obniżenie kosztów zabezpieczenia powierzchni metalowej o wymiarach 1 m² do około 350 zł, a czas wykonania skracza z tygodni do godzin. IMP produkuje również potrzebną aparaturę, której zaletą jest także możliwość dostosowania do pracy *in situ*. Zdaniem pracowników Instytutu metoda IMP gwarantuje trwałość zabezpieczenia na około 30 lat.

W dyskusji mgr Andrzej Wawrzeńczak (PKZ) powiadomił, że warszawski Oddział PKZ przystępuje w 1978 r. do prac konserwatorskich z zastosowaniem metod i sprzętu z IMP. Doc. Konrad Szmidt i dr Witold Milewski (IMP) zaofiarowali dalszą pomoc IMP w organizowaniu prac opartych na metodach Instytutu. Zaproponowali również swój udział w badaniach nad strukturą metalu z użyciem najnowszej aparatury IMP. Inż. Zygmunt Ciok (TPW, Sekcja Cmentarzy Zabytkowych) przedstawił zamierzenie swej organizacji utworzenia warsztatu, zajmującego się na miejscu konserwacją metalowych elementów nagrobków zabytkowych, opartą na metodach IMP. Przedstawiciel rzemiosła, Tadeusz Szmalenberg, stwierdził, że chociaż ręczna metoda zabezpieczania metalu nie nadąża za rosnącymi gwałtownie potrzebami, nie traci jednak swego znaczenia, zwłaszcza w odniesieniu do obiektów kutych, o bardzo bogatych kształtach i zróżnicowanej grubości materiału (przykład — ogrodzenie pomnika Adama Mickiewicza w Warszawie). Zdaniem mówcy zasadnicze znaczenie przy tej metodzie ma staranność wykonania i stała bieżąca konserwacja.

Ponadto dyskutanci, wymienieni wyżej oraz przedstawiciele Państwowego Muzeum Etnograficznego, Ośrodka Dokumen-